

Rozhovor s Janem Květem

Libuše Vlasáková

Dne 26. srpna oslaví devadesáté narozeniny RNDr. Jan Květ, CSc. Přírodovědec, botanik, ochránce přírody, nositel řady ocenění včetně ceny Ramsarské úmluvy Recognition of Excellence za celoživotní přínos pro mokřady. Člověk s mimořádným rozhledem a neuvěřitelně širokými znalostmi snad ze všech oborů. Jeho samotného charakterizuje laskavost, vstřícnost, otevřenost, přímé jednání, ale i životní krédo, kterým je základní pravidlo křesťanů „Miluj“...

Honyho život se vždy točil okolo mokřadů a kolem nich se točí i rozhovor, který poskytl pro časopis Ochrana přírody.

Kde se vzal Tvůj zájem o mokřady?

Můj zájem o mokřady vznikl postupně. Jako student jsem měl téma diplomové práce *Biologické působení rašeliny a rašeliniště*. Při odběru vzorků z cca sedmi rašelinišť v Československu jsem se tak poprvé blíže seznamoval s mokřadním terénem a také jsem studoval rašelinářskou literaturu. Pak nastala přestávka a pro svou kandidátskou práci jsem si vybral téma *Produkční ekologie lesního bylinného patra*. Tím jsem se zabýval i v jednom východočeském lužním lese.

Po svém návratu z postgraduálního pobytu ve Velké Británii (1962 - 63), kde jsem se seznamoval zejména s metodami růstové analýzy rostlin, jsem se se svými brněnskými kolegy nejprve rozhlížel po jihomoravských nivních loukách, ale od r. 1965 jsem se na radu dr. Dagmar Dykyjové zaměřil hlavně na porosty rybníčních rákosin. To bylo na počátku Mezinárodního biologického programu (IBP = *International Biological Programme*) v němž byly porosty rákosy, jako téměř kosmopolitní rostliny s vysokou produkční

schopností, navrženy ke srovnávacímu hodnocení produktivity rozdílně úživných mokřadních stanovišť v klimaticky odlišných oblastech. Od rákosy se brzo rozšířil náš zájem na další pobřežní i vodní rostliny a jejich společenstva. Mezitím jsem v r. 1973 přešel z ekologického oddělení Botanického ústavu v Brně do Třeboně, kde v r. 1971 dr. Slavomil Hejný zřídil hydrobotanické oddělení a jeho odborným vedením pověřil právě dr. Dagmar Dykyjovou. Pak přišel program UNESCO Člověk a biosféra (MaB = Man and Biosphere), v němž jsme rozšířili svůj zájem o výzkum mokřadů na rybníky jako takové, na zaplavované travinné porosty, říční nivy a rašeliniště. Převážnou většinu výzkumu jsme podnikali v CHKO a biosférické rezervaci (BR) Třeboňsko. Začali jsme v r. 1976 výzkumem produkčních funkcí zaplavovaných luk a končili jsme v l. 1997 - 2011 několika česko-americkými i čistě českými projekty srovnávacího studia původních euroasijských a invazních severoamerických populací kypřeje vrbice a chřastice rákosovitě.

Co mělo vliv na výběr Tvého povolání? Kdo Tě nejvíce ovlivnil?

Za to, že jsem se rozhodl studovat botaniku, mohou nejvíce dva lidé: jednak můj dědeček, který se mnou v mém dětství dělal herbář a učil mě znát rostliny nejen česky, ale i s jejich latinskými názvy. Dědeček byl zubní lékař a podle sdělení mého staršího bratrance se sám napřed těmto názvům učil. A potom to byl můj vynikající středoškolský profesor Karel Rosa, sám znamenitý algolog a později i půdní zoolog, který pro nás pořádal biologická praktika, učil nás práci s mikroskopem a o víkendech s námi chodil na botanické a hydrobiologické exkurze do okolí Prahy. O letních prázdninách si vždy vybral skupinku žáků a žáček, kteří s ním a jeho paní putovali po slovenských horách. Sám jsem s ním byl takto dvakrát a jednou pouze s ním na expedici na Vysočinu.

Při studiu na Univerzitě Karlově v letech 1951 - 56 mě k rostlinné ekofyziologii přivedli hlavně můj starší kolega dr. Ivan Šetlík, samozřejmě

vedoucí naší katedry fyziologie rostlin prof. Silvestr Prát a vedoucí mé diplomové práce dr. Stanislav Lhotský. Mým prvním šéfem v zaměstnání v průhonické Geobotanické laboratoři ČSAV (1956 - 63) byl dr. Rudolf Mikyška. Jeho zásluhou jsem se několik let zabýval lesní bylinnou vegetací a nelituji toho. Mohl bych jmenovat ještě plno dalších lidí, kteří na mě měli vliv u nás jak v českých zemích, tak na Slovensku. Ze zahraničních vědců to byl především prof. G. E. Blackman, který vedl moji stáž na Oxfordské univerzitě v letech 1962 - 63.

Co Tě na mokřadech fascinuje?

Mokřady jsou pro mne větší či menší ostrovy v krajině, kde se ekosystém chová převážně ještě podle přírodních zákonitostí. Fascinuje mě jejich rozmanitost podle klimatických, hydrologických a trofických poměrů a to, že jsou domovem mnoha rostlinných a živočišných druhů, které se jinde než v mokřadech nevyskytují. Z funkcí mokřadů považuji za obzvlášť důležitou jejich tepelnou a vodní bilanci, jež z nich činí účinná klimatizační zařízení v krajině. Stejně důležitá je jejich funkce biofiltrů, již se mj. využívá i v umělých mokřadech na očistu odpadních vod.

Jaký by měl být celosvětový trend v ochraně a rozumném využívání mokřadů a přírodních zdrojů všeobecně?

Ochranu a rozumné využívání mokřadů chápu v nejširším slova smyslu jako praktické uplatňování principu trvale udržitelného managementu těchto cenných ekosystémů ve prospěch přírody i lidí. Podle mého názoru nelze ve většině případů ochranu oddělovat od rozumného využívání mokřadů. Výjimky je ovšem třeba pečlivě zvážit a důsledně je pak respektovat.

Jakého svého úspěchu si nejvíce vážíš?

Kupodivu to není úspěch čistě vědecký - byl to můj podíl poslance ČNR v l. 1990 - 92 na vzniku zákona č. 114/1992 Sb, o ochraně přírody a krajiny, a na obsahu zákona č. 244/1992 Sb., našeho prvního zákona o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA). Raduji se samozřejmě i z úspěšně vyřešených vědeckých úkolů, svých a svých studentů a spolupracovníků na poli produkční ekologie mokřadů i jiných ekosystémů, např. šumavských horských luk. Souhrn mokřadních výzkumů vykonaných v CHKO/BR Třeboňsko v programu MaB obsahuje kniha vydaná UNESCO (Kvěť, Jeník a Soukupová, editoři, 2002); první česká souhrnná příručka a učebnice o ekologii, udržitelném managementu a ochraně mokřadů (Čížková, Vlasáková a Kvěť, editoři

2017) vydalo nakladatelství Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Byl jsi u vzniku myšlenky přijetí Ramsarské úmluvy Českou republikou, jak na to vzpomínáš?

Informace o Ramsarské úmluvě jsme obdrželi brzo po jejím vzniku, usilovali jsme o to, aby Československo přihlásilo některé své mokřady do seznamu mokřadů mezinárodního významu, ale naši společnou iniciativu s dr. Dagmar Dykyjovou, dr. Robertem Neuhäuslem, dr. Slavomilem Hejným a dalšími utlumilo na dlouhá léta ministerstvo kultury tehdejší ČSR. Příprava našeho členství v Ramsarské úmluvě začala až v r. 1988, po nástupu dr. Dany Turoňové do vedení odboru ochrany přírody na Ministerstvu kultury, na základě naší urgency podané prostřednictvím Akademie věd. Tyto přípravy urychlila sametová revoluce. ČR tak přistoupila k Ramsarské úmluvě v r. 1990 jako jeden z posledních tří evropských států.

Z čeho máš obavy, co Tě zneklidňuje v souvislosti s mokřady?

Mám obavy z toho, že značná část veřejnosti dosud vidí mokřady jako rušivou složku kulturní krajiny (líhniště obtížného hmyzu, zdroj chorob, znepřístupnění terénu), znepokojuje mě stále pokračující odvodňování mokřadů pod různými záminkami a v poslední době poukazování na mokřady jako zdroje velmi účinného skleníkového plynu – metanu. Soudím, že kromě bilance CO₂ a metanu v mokřadech různého typu je třeba věnovat pozornost i osudu těchto plynů, než se dostanou do vysoké atmosféry a projeví se jejich skleníkový efekt. Pak se podle mého ukáže, že metan z mokřadů nebude mít takový vliv, jaký mu někteří technokraté chtějí přisoudit. Ve vztahu ke změnám klimatu je především důležité, aby byla plně doceněna klimatizační funkce evapotranspirace z mokřadů, vnitrozemských vod a dalších ekosystémů zpravidla dostatečně zásobených vodou.

Co bys vzkázal všem lidem v souvislosti s mokřady?

Za velice působivé heslo, s nímž se ztotožňuji, považuji anglický slogan: „Wetlands are not wastelands“ a je mi líto, že se nám dosud nepodařilo vytvořit jeho stejně vtípnou, výstižnou a stručnou českou obdobu. Vděčně uvítáme radu a pomoc v tomto směru!

Kterých osobností, s nimiž jsi měl možnost pracovat, si nejvíce vážíš?

Takových osobností je hodně; z těch, kdo se zabývali biologií mokřadů a vod, chci jmenovat seniorku našeho mokřadního výzkumu paní dr. Dagmar Dykyjovou, otce naší hydrobotaniky dr. Slavomila Hejného a hydrobiologa doc. Jaroslava Hrbáčka. Z vědeckých osobností, které se částečně zabývaly mokřady a jejich biotou, ale převážně jinou problematikou, chci jmenovat prof. Milenu Rychnovskou, prof. Jana Jeníka a dr. Ivana Šetlíka. Vzorem úspěšného skloubení vědeckých a lidských stránek jsou mi manželé Jiřina a Bohdan Slavíkoví – rostlinná ekoložka a rostlinný fyziolog. Z mezinárodně uznávaných ekologů si snad nejvíce vážím zesnulého belgického profesora Paula Duvigneauda, zejména pro jeho schopnost promítat ekologické principy do společenské praxe. V r. 1968 vznesl výrazný protest při přepadení Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Máš svůj oblíbený mokřad?

Mám. Je to na Třeboňsku, NPR Červené Blato, které je součástí RS Třeboňská rašeliniště. Na jižní Moravě je to NPR a RS Lednické rybníky, kde jsem prožil v dělném společenství se svými moravskými přáteli „zlatou éru“ našeho mokřadního výzkumu pro IBP v l. 1965 - 74 a nově také Sedmihorské slatiniště v CHKO Český ráj; o jeho obnovu podle svého bakalářského projektu se zasloužil hlavně Vojtěch Šťastný, můj poslední student na Jihočeské univerzitě. Ze zahraničních mokřadů mám obzvlášť rád biosférickou rezervaci a přeshraniční RS Neziderské jezero (Neusiedler See, Fertő) v Rakousku a Maďarsku, rašeliniště a přímořské mokřady v Estonsku a deltu Mississippi s přílehlými slanisky v Louisianě spolu s mokřady NP a RS Everglades na Floridě v USA.

Nejoblíbenější rostlina?

V mokřadech rákos obecny a kyprej vrbice, mimo mokřady všechny hoře a sedmikráska, ta užitečně žije snad za každých podmínek. Nyní přece i u nás kvete po celý rok včetně zimy.

Máš nějaký nesplněný sen?

Mám. I když sen o pádu komunistického systému u nás se mi již splnil. Neuskutečněný zůstane můj sen o tom, že bych byl tak bohatý, abych mohl založit a financovat z vlastních prostředků laboratoř pro komplexní výzkum mokřadů s asi deseti vysoce kvalifikovanými odborníky z různých oborů. O těch vím, ale o příhodném zdroji peněz pro tento účel nevím.

Milý Hony, děkuji ti za rozhovor a jménem všech mokřadnic a mokřadníků ti přeji hodně zdraví do dalších let.